

BOLALARDAGI AGRESSIV XATTI-HARKATLARNI PAYDO BO'LISH SABABLARINI O'RGANISH VA KORREKSIYALASH

Burhonova Maftuna Elbek qizi

Termiz davlat pedagogika instituti maktabgacha ta'lim fakulteti 2-bosqich talabasi

Annontatsiya: Mazkur ilmiy maqolada bolalardagi agressiv xatti-harakatlarni paydo bo'lish sabablarini o'rganilib chuqur tahlil qilingan va korreksiyalash jarayoni o'rganilgan. Pedagoglar tomonidan bolalardagi agressiya darajasi aniqlanib, agressiya jarayoni darajasi pasayishi kuzatilgan. Agressiya holatlarini korreksiyalash uchun ot-onalarga tavsiyalar berilgan.

Kalit so'zlar: *agressiya, korreksiya, oila munosabatlari, bolalik davri inqirozi, ruhiy zarba, jamiatdagi o'rni.*

Inson qaysi sohada faoliyat olib bormasin, o'z faoliyati davomida agressiya, stress holatlariga duch keladi. Agressiya stress natijasida ishchi hodimlarda kayfiyat yo'qligi, sog'liqlarida bo'lgan muammolar, ish qobiliyati samaradorligi susayishi kuzatilgan. Agressiya stress jarayonlari bu yosh bilan bog'liq bo'lmagan jarayon hisoblanadi. Sababi hozirgi kunga kelib bolalarda ko'p aniqlanyapdi. Agressiya xatti-harakatlari bolalarda ham uchrab ularda uyquni buzulishi, ovqatlanish tarzining buzilishi, asabiylashish, jizzakilik holatlari ko'p kuzatilmoqda. Xo'sh agressiya o'zi nima? Agressiya ilmiy adabiyotlarda "aggressio"- xujum yo'naltirilgan salbiy xulq-atvor ijtimoiy muhitdagi qoidalarga normal amal qilmaslik, insonlarga jismoniy va ruhiy zarar keltirish" deya ta'riflanadi. Bolalar agressiyasi esa bolalarga xos yo'naltirilgan tajavvuzkorona xatti-harakatlar hisoblanadi. Bu davrda bolalarda alam, o'ch olish tuyg'usi, g'azab, faqat "men" degan tushuncha paydo bo'ladi. Ba'zi bir manbalarda agressiya bu bolalardagi qo'rquvni yashirish holatlarida psixologik jihatdan o'zlarini himoya qilishdir deb ta'kidlangan. Nega bola hayotida qo'rquv paydo bo'lishi, atrofdagilarga nisbatan ishonchsizlik, sabablari o'rganilganda oilaviy nosog'lom muhit yoki tashqi muhitda bo'ladigan voqea hodisalar bolalarda kuchli agressiya holatlari bolalik davri inqirozini olib kelishi mumkin. Bola yosh davrlari inqirozi vaqtida qiyinchiliklarga duch keladi va natijada uning xatti-harakatlarida xarakterida agressiya holatlari seziladi. Agressiya holatlari bolada chuqur taassurot qoldiradi va agressiya holatining tugatilishi qiyin bo'ladi.

Agressiv bolalar xususiyatlari:

- Atrofdagilarga nisbatan qo'rquv
- O'ziga va atrofdagilarga nisbatan ishonchsizlik
- O'zini nazorat qila olmaslik
- Asabiylashish, kayfiyat yo'qligi
- O'ziga nisbatan salbiy munosabatlarni his qilish va h.k

Bolalardagi agressiv xatti-harakatlar

- ❖ Ruhiy zarba berish

❖ Atrofdagilarga nisbatan taqlid

❖ Jismoniy zo'ravonlik (ba'zi vaqtlarda atrofdagilarga yoxud o'ziga nisbatan zarar yetkazish)

Bolalardagi agressiv holatlarni paydo bo'lishiga va rivojlanishiga ta'sir etuvchi asosiy omillar.

1. Nosog'lom oila muhiti

- Ota –ona mehridan uzoqligi
- O'zini kerak emasdek his qilish
- Oilada farzandning o'rni yo'qligi
- Farzandining qiziqishlariga ota-onaning befarqligi
- Oilada ota-onaning munosabatlarida urush va janjallar

2. Kattalarning bolalarga munosabati

- Bolaga taxdid qilish
- Qo'rquv uyg'otish
- Bolaga jismoniy zo'ravonlik
- Bolaga hukm o'tkazish ayblolar
- Bola bilan negativ muloqotlar

3. Bolaga ommaviy axborot vositalarining ta'siri

- Jangari kinofilmlar
- Yoshiga mos emas multfilmlar
- Internet tarmoqlaridan ko'p foydalanish zararli malumotlarni izlash

4. Bolaning tengdoshlari bilan munosabatlari

- Tengdoshlari orasidagi o'rni
- Tengdoshlarining munosabatlari, ishonchsizligi va h.k.

Bolalardagi agressiv xatti-harakatlar yuqorida ta'kidlab o'tilgan omillardan paydo bo'lishini aniqlangan. Nosog'lom oila muhiti bolaning agressiv xatti-harakatlarning paydo bo'lishinig asosiy sababidir. Chunki ta'lim va tarbiya doimo oiladan boshlanadi. Oiladagi ota-onaning munosabatlari urush-janjallari orqali bolalarda qo'rquv shakllanadi. Bu qo'rquv tufayli u o'ziga nisbatan ishonchsizlik orttiradi, atrofdagilarga nisbatan qo'rquv orqali bola yolg'iz o'zi qolib ketadi, kattta bo'lganda ham jamiyatda atrofdagilarga qo'shila olmaydi. Bolalardagi agressiv xatti-harakatlar paydo bo'lmasligi uchun nosog'lom oila muhitini to'g'irlash lozim. Yuqorida biz faqat nosog'lom oila muhitidagi bitta holatni ya'ni oiladagi nosog'lom munosabatlar orqali bolada qanday agressiv xatti-harakatlar bo'lishi va kelajagidagi ta'sirini o'rganib chiqdik xolos. Bolada agressiv xatti-harakatlarni oldini olish uchun ota-onalarga maslahatlar. Birinchidan oila muhitini to'g'irlash urush-janjallarni kamaytirish. Ikkinchidan ota-onaning farzandiga bo'lgan munosabatini, ishonchini oshirish, bolaga imkon yaratib berish. Uchinchidan ota-onalarga bolalari orqali o'zlarining bolalik damlarini eslatib, farzandidagi talab darajasining yuqoriligini, injiqlik, sho'xliklarini qabul qilishni o'rgatish kerak.

Bolalardagi agressiv xatti-harakatlarni korreksiyalash uchun

➤ Bolalardagi agressiv xatti-harakatlarni bartaraf etish uchun kelib chiqish sababini o'rganish.

➤ Har bir bola bilan individual psixolog-pedagog shug'ullanish.

➤ Bolaga ta'sir etadigan agressiv omillarni kamaytirish uni ko'rishiga yo'l qo'ymaslik.

➤ Psixologlarning yakka tartibda faqat bola bilan emas uziviy ravishda ota-ona tarbiyachilar bilan shug'ullanish.

➤ Agressiv xatti-harakatlarni bartaraf etish uchun bolaga atrofdagi mo'jizalarni, ko'rsatish.

➤ Bolada muloqot ko'nikmalarini shakllantirish.

➤ Atrofdagilarga nisbatan iliq munosabatlarni paydo qilish.

➤ Ota-onalariga nisbatan ishonch tuyg'usi yaxshi ko'rish sevilish tuyg'usini shakllantirish.

➤ Qiziqish qobilyatlarini o'rganib chiqqan holda o'zi shug'ullanishni o'zi bajarashni istagan mashg'uloti uchun imkoniyat yaratib berish

➤ Bola kayfiyatini ko'taruvchi musiqaterapiyasi, izoterapiyalardan foydalanish, tavsiya etiladi.

Agressiv bolalarning ota-onalariga tavsiyalar

1. Farzandingiz bilan birga o'ynang

2. Farzandingizni kamsitmang yaxshi muomalada bo'ling

3. Farzandingizga haddan ziyod to'siqlar qo'ymang uni jismoniy jazolamang

4. Farzandingizni qo'rquv atrofdagilarga nisbatan qo'rquv paydo qilmang

5. Farzandingiz bilan o'rtangizda kelishmovchilik chiqqanda g'azabingizni jilovlab, aziyatni to'g'ri tushuntiring

6. Farzandingizga e'tiborli bo'ling atrofdagilarga nisbatan g'amxo'rlik qilishi uchun imkon yarating, farzandingizni yaxshi ko'rishingizni doimo eslating.

7. Farzandingizni eshiting, qiziqishlari va savollariga javob bering, eng asosiysi oiladagi agressiv munosabatlarni yakunlang.

Xulosa: Bolalardagi agressiv xatti-harakatlarni korreksiyalashda 3 shaxsning ota-onaning, atrofdagi yaqin insonlarning va tarbiyachining bolaga qilayotgan munosabatalarni, mehribonlik va g'amxo'rlik, ishonch tuyg'ulari yordam bera oladi. Mashxur oilaviy trapevt Virdjiniya Sair bolani kuniga bir necha marta quchoqlashni tavsiya etadi. Bu bolaga mehrni his qilishiga yordam beradi. D.B.Elkonin fikricha bolalardagi idrok qilish, fikr yuritish qobilyatlari ortib borgani ehtiyojlari ham oshib boradi, atrofdagilar bilan yaxshi munosabatga kirishish tuyg'usi shakllanadi. Buning uchun esa bola ota-onaning a tarbiyachining yordami va rag'batiga muhtoj bo'ladi. Ota-onalar farzandini rag'batlantirib turishi kerak deydi. Shu sababli agressiv bola bilan ishlash bir muncha qiyin bo'lishi mumkin bu jarayonda ota-onalarga sabr, mehr va natijaga erioshadigan yo'l talab qilinadi. Bolada ta'lim-tarbiya darajasi yaxshi bo'lgan, mustaqil fikrlay oladigan sog'lom, ruhiy va jismoniy tarafdin mustahkam irodaga ega shahxs bo'lib o'sadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Z.T.Nishonova, Sh.T.Alimbayeva, M.V.Sulaymonov darslik “Psixologik xizmat” Toshkent-2013
2. E.G’oziyev “Umumiy psixologiya” O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti -2010
3. OwlCation:”Agressiyaning sabablari:psixologik nuqtai nazar”. OwlCation:owlcation.com saytidan 2019-yil 7-0ktabrda olingan.
4. “Agressiv xatti-harakatlarning buzilishi” Sog’lom bolalar. Qabul qilingan sanasi:2019 yil 7-oktabr, Sog’lom bolalar: healthychildren.org.
5. Z.T.Nishonova, F.N.Vahobova. S.T.Madaliyeva “Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi” Faylasuf nashriyoti -2013
6. Fotima Qodirova, Shoista Toshpo’latova, Nargiza Qayumova, Malohat A’zamova, “Maktabgacha pedagogika” Tafakkur nashriyoti Toshkent-2019
7. Burhonova.Maftuna “Maktabgacha ta’lim tashkilotlarida maktabgacha yoshdagi bolalarni psixologik-pedagogik qo’llab quvatlashda shaxsning bilish jarayonlari rivojlantirish” Miasto Przyszlosci Kielce 2022